

Lubomír Hampl

Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej
Wydział Humanistyczno-Społeczny

Finspongski rękopis Jana Amosa Komeńskiego – kontrowersje i sprzeczności w/wokół jego twórczości

Jan Amos Komenský's finspongish manuscript
– controversies and contradictions in/around his work

Streszczenie

Autor przedstawia czytelnikowi odnaleziony w szwedzkiej bibliotece w Norrköpingu anonimowy rękopis (pierwotnie chodziło o prywatne księgozbiory Ludwika De Geera z jego zamkowej biblioteki w Finspongu). Po przeprowadzonej ekspertyzie grafologicznej, dokonanej przez Arilda Jägerskogha, okazało się, że opisywany finspongski rękopis ma jednak autora, którym jest słynny „nauczyciel narodów”, Jan Amos Komeński. Chodziło o siedemnastowieczny rękopis zatytułowany *De Rerum humanarum Emendatione Consultatio Catholica ad Genus Humanum. Ante alios vero Ad Eruditos Europae* (pol. *O Powszechnej Naprawie Rzeczy Ludzkiej, ludzkiemu pokoleniu, przede wszystkim jednak europejskim inteligentom*), składający się z przedmowy *Europae lumina* – czes. *Světélum Evropy* – pol. *Światłom Europy* (18 stron) oraz z tzw. czes. *Dedikace Nejmocnější trojici severských království v Evropě* – pol. *Dedykacji trzem najpotężniejszym Królestwom Północnej Europy* (2 strony). Rękopis ten został odnaleziony pod koniec XX wieku przez czeską badaczkę dzieł komeniologicznych Blankę Karlsson.

Słowa kluczowe: Jan Amos Komeński, pansofia, rękopisy z XII wieku, finspongski rękopis, ekspertyza grafologiczna, Szwecja – Finspong i Norrköping, Ludwik De Geer, społeczeństwo i krytyka filozoficzna XVII wieku

Abstract

The Author present paper to an anonymous manuscript discovered in a Swedish library in Norrköping Autor (originally, the matter was connected with *Ludwik de Geer's* private book collections from the library in his castle in Finspong). After a graphology analysis had been done by Arild Jägerskog, it turned out that the described Finspongish manuscript, actually, has its author, the famous „teacher of the nations”, Jan Amos Komenský. It was the manuscript of the seventeenth century which is entitled *De Rerum humanarum Emendatione Consultatio Catholica ad Genus Humanum. Ante alios vero Ad Eruditos Europae*, consisting of an introduction *Europae lumina* – in Czech *Světélum Evropy* – (of 18 pages) and the so called, in Czech, *Dedikace Nejmocnější trojici severských království v Evropě* (of 2 pages). The manuscript was found by Blanka Karlsson, a Czech researcher of Komenský's works, at the end of the XXth century.

Keywords: Jan Amos Komenský, Pansophia, manuscripts of the XIIth century, Finspongish manuscript, graphological expertise, Sweden – Finspong and Norrköping, Ludwik De Geer, society and philosophical critique of the XVII century

W niniejszym artykule chciałbym zwrócić uwagę na namacalne ślady twórczości Jana Amosa Komeńskiego w Szwecji, jakie pozostawił on w Norrköpingu, w postaci konkretnych dzieł¹ zachowanych w zbiorach biblioteki w miejscowości Finspong², dokąd prawdopodobnie przyjechał w sierpniu 1642 roku³. Postaram się zwłaszcza przybliżyć odnaleziony i jak dotąd nieznan polskiemu czytelnikowi anonimowy rękopis (jak się później okazało autorstwa właśnie Komeńskiego), składający się z przedmowy *Europae lumina* – czes. *Světélum Evropy*⁴ oraz z tzw. czes. *Dedikace Nejmocnější trojici severských království v Evropě* – pol. *Dedykacji trzem Królestwom Północnej Europy*. Rękopisy te zostały odnalezione we wspomnianym Królestwie Szwecji, a konkretnie w miejscowości Norrköping, w murach miejskiej biblioteki. Pierwotnie jednak chodziło o zbiór prywatnej, zamkowej biblioteki Ludwika de Geera, którą dopiero w 1904 roku (włącznie z jej 35 000 tytułami księgozbiorowymi) sprzedano miejskiej bibliotece w Norrköpingu.

Wspomniany bogaty kupiec Ludwik De Geer (1587-1652) przyjechał w 1627 roku z Holandii, a konkretnie z Amsterdamu do Szwecji, gdzie kupił ziemię i przedsiębiorstwo w Finspongu, które zajmowało się obróbką żelaza, produkcją mosiądzu i broni. Jego drugi syn, Louis De Geer młodszy (1622-1695), wybudował zamek w Finspongu, gdzie znajdowała się biblioteka zamkowa aż do przywoływanego wyżej 1904 roku.

W finspongskiej bibliotece odnaleziono dwanaście pozycji skatalogowanych według kryterium wyszukiwania autora (J.A. Comenius – patrz przypis 1) i natrafiono na trzy dzieła anonimowe, które tematycznie były powiązane z twórczością „nauczyciela narodów”, J.A. Komeńskiego. Wśród trzech przedstawionych anonimowych dzieł były dwa drukowane egzemplarze *Pansophiae diatyposis*⁵ (1643) i *Angelus pacis*⁶ (1667) oraz jeden rękopis *De Rerum*

¹ Chodzi przede wszystkim o dzieła, które Jan Amos Komeński sprezentował swojemu pryncypałowi Ludwikowi De Geerowi Starszemu, a także jego spadkobiercom, por. *Ianua Aerea Reserata Linguae Latinae Cum Indice locupletissimo* (1641); *Ianua Linguarum Reserata Quinque-Linguis. Sive compendiosa Methodus Latinam, Gallicam, Italicam, Hispanicam & Germanicam Linguam perdiscendi* (1645); *Judicium De Judicio Valeriani Magni Mediolanensis Super Catholicorum* (1644); *Judicium Ulrici Neufeldi De Fidei Catholicae Regula Catholica* (1645); *Lingvarum Methodus Novissima, Fundamentis Didacticis solide superstructa* (1648); *Orbis Sensualium Pictus* (1674); *De Principis Transylvaniae ruina* (1658); dwa tytuły w jednym tomie: *Historia Revelationum Christophori Kotteri, Christinae Poniatoviae* (1659); *Continuatio Historiae Revelationum Nicolai Drabicii* (1659); *Lux e Tenebris novis radiis aucta* (1616); *Vestibulum Latinae Linguae Rerum & Linguae cardines exhibens ad leges Methodi Linguarum novissima concinnatum* (1649); *Vindicatio Famae* (1659) oraz rękopis francuskiego przekładu z XVII wieku: *L'Avis de Neufeldt sur le livre intitule Le Jugement de la Reigle de Foi par Valerien Le Grand*.

² We współczesnej szwedzkiej pisowni nazwa przedmiotowej miejscowości *Finspång* pisze się z kółkiem, jako znakiem diakrytycznym nad literą „a”.

³ Komeński przyjeżdżał do Szwecji od 1642 do 1648 roku. W tym okresie pracował na rzecz Szwedów, ale zamieszkiwał w polskim Elblągu.

⁴ Polski przekład może brzmieć: *Światła Europy, uczeni i pobożni mężczyźni, bądźcie pozdrowieni*.

⁵ *Pansophiae diatyposis* jest drugim zachowanym egzemplarzem tego rodzaju wydania. Pierwszy znajduje się w Gdańsku. W odnalezionym w Finspongu dziele strona tytułowa zawierała następujące informacje: *Pansophiae Diatyposis, Ichnographica & Orthographica delineatione Totius futuri Operis amplitudinem, dimensionem, usum, adumbrans*. Anno M.DC.XLIII.

⁶ Por. *Angelus Pacis ad Legatos Pacis Angelos & Belgas Bredam Missus. Indeque ad Omnes Christianos per Europam, Et mox ad omnes Populos per Orbem totum mittendus Ut se sistant, belligerare dedistant, Pacisque Principi, Christo, Pacem Gentibus, jam loqvuturo, locum faciant*. Anno M.DC. DXVII, zeszyt, s. 32.

humanarum Emendatione Consultatio Catholica ad Genus Humanum. Ante alios vero Ad Eruditos Europae, który stał się przedmiotem niniejszych rozważań.

Warto byłoby się w tym momencie najpierw zastanowić nad nurtującymi kwestiami, polegającymi przede wszystkim na tym, czy opisywany rękopis, składający się z dwóch części, można uważać za jedną całość jako szeroko pojmowane wprowadzenie do *Pansofii* Jana Amosa Komeńskiego? Koncentrując się na tej tezie, dojdziemy stopniowo do wniosku, że w późniejszym okresie przedmiotowy rękopis został inaczej podzielony. Może jednak to był tylko plan lub pierwotny szablon (tzw. szkic wprowadzający) wspomnianej myśli pansoficznej Komeńskiego? W zrozumieniu tych zawiłości oraz odczuwalnych kontrowersyjnych sprzeczności pomoże nam zwłaszcza to, jeżeli spróbujemy zapoznać się dokładnie ze strukturą i zawartością odnalezionego rękopisu oraz przywołamy późniejsze jego tłumaczenia. Z nich właśnie dowiemy się, że zarówno układ, jak i struktura oraz zawartość, w stosunku do pierwotnie analizowanego dzieła, zostały jednak znacznie pozmieniane i w dużym stopniu zmodyfikowane.

Odnaleziony anonimowy rękopis *De rerum...* jest zeszytem, który ogółem liczy 22 strony. Zawiera przedmowę *Europae lumina* – (18 stron) oraz *Apel do trzech Królestw* (2 strony). Natomiast w łacińskim wydaniu z 1966 roku (tzw. hallskie odkrycie H-66) został ten przysłowioowo nazwany *Apel* umieszczony na końcu dzieła, dopiero w siódmej księdze, lecz w odnalezionym rękopisie finspingskim⁷ umiejscowiony jest pierwotnie razem z przedmową *Europea lumina*. Może to świadczyć, że Komeński uważał przedmowę *Europae lumina*⁸ i *Dedykację trzem Królestwom* za jedną całość (patrz wprowadzenie do dzieła *Obecná porada*). Jest więc prawdopodobne, na podstawie obszernej analizy twórczości Komeńskiego właśnie z punktu widzenia logiczności, twierdzenie, że utwór ten był pierwotnie jedną całością, ponieważ opisywana przedmowa zwraca się do uczonych świata, a dedykacja do wielkich tego świata, co oczywiście ze sobą koresponduje. Jednak w fundamentalnym dziele Komeńskiego, skupiającym się na *Pansofii*, które zostało przetłumaczone na język czeski, dowiadujemy się, że w *Obecné poradě o nápravě věcí lidských* 1992 [tom III] przedmiotowy apel (tzw. dedykacja) znajduje się dopiero w VII Księdze w XII rozdziale (bez *Świąteł Europy*) – czyli bez pierwszej części finspingskiego rękopisu, co już wskazuje na duże rozbieżności. Zaś *Pozdrav učným, zbožným a vznešeným mužům, Světlům Evropy* rozpoczyna I tom *Obecné porady o nápravě věcí lidských* (OP 1992: 51-68). Wskazywałoby to – zgodnie ze strategią finspingskiego rękopisu – że mamy do czynienia z zainicjowaniem wspaniałej myśli pansoficznej, którą Komeński pozostawił w analizowanym rękopisie odnalezionym w Szwecji.

W drugiej części rękopisu dostrzegamy kontrowersje i sprzeczności dotyczące „częściowego” i „pełnego” rozszyfrowania analizowanego tekstu. Chodzi

⁷ Takiego określenia jak „finspingski rękopis // rękopis z Finspongu” (czes. „finspingský rukopis”) używa Blanka Karlsson, autorka odkrycia tego dzieła. Zdecydowałem, że będę kontynuatorem zaproponowanej terminologii i będę posługiwał się takim nazewnictwem (także w translacji polskojęzycznej ekwiwalencji leksykalnej). Znane jest także w czeskiej literaturze określenie *finspingski egzemplarz* (czes. *finspingský exemplář*), ale jest ono zdecydowanie rzadziej używane.

⁸ W finspingskim rękopisie pełna nazwa brzmi: *Europae lumina, Viri docti, et pij, Salvete*.

o to, że druga część rękopisu z *Finspongu*, a konkretnie jej nazwa tytułowa, jest, jak zaznacza Karlsson (2000: 60), nieczytelna. Udało się jej odszyfrować tylko część tekstu: *An v. Dedicatio sic Notiust?* Dedykacja ta w łacińskim wydaniu H-66 znajduje się na str. 432-433, a w czeskojęzycznej edycji OP zlokalizowana jest w t. III, 1992: 519-520. W tym czeskojęzycznym przekładzie tekst podzielony dodatkowo został na paragrafy – patrz paragraf (punkt) 5 – czego nie ma jednak w rękopisie finspingskim, co świadczy o kolejnych rozbieżnościach i może wywoływać kontrowersje związane z twórczością Jana Amosa Komeńskiego, która z biegiem czasu mogła być modyfikowana i ulepszana. Część ta została zatytułowana *Nejmocnější trojici severských království v Evropě* i jest XII rozdziałem *Pannuthesii*. Czeski komeniolog Jiří Beneš (2000: 237) twierdzi, że z powodzeniem udało mu się rozszyfrować te wyrazy i chodzi o następujące słowa: *An v<ero> Dedicatio sic potius placeat?*

Chcąc fachowemu czytelnikowi w całości przybliżyć wspomniany rękopis, warto zaznaczyć, że został on odnaleziony całkiem niedawno, pod koniec XX wieku, w 1992 roku w Norrköpingu przez czeską badaczkę dzieł komeniologicznych Blankę Karlsson⁹, mieszkającą na stałe w Szwecji. Rękopis ten jest w formie zeszytu formatu A5 bez paginacji, na stronie tytułowej (głównej) tego dzieła – *De Rerum humanarum Emendatione CONSULTATIO CATHOLICA ad Genus Humanum. Ante alivos vero Ad Eruditos Europae* – są odcisnięte dwie pieczęcie. Jedna z nich jest pieczęcią rodziny De Geerów z czasów pierwszego katalogowania¹⁰, które przeprowadzono w 1757 roku. Pieczęć ma owalny kształt, a na jej otoku widnieje napis „Bibliothec Finspongs”. Została odcisnięta na stronie tytułowej w prawym górnym rogu. Druga pieczęć należy do Ekmana¹¹ i pochodzi z czasu drugiego katalogowania, które przeprowadzono w 1883 roku. Pieczęć mająca okrągły kształt, a w otoku napis „Finspongs Bibliotek”, została odcisnięta na środku strony tytułowej. Pieczęcie z jednej strony fizycznie zaświadcza o przeprowadzonym katalogowaniu i wpisaniu dzieła do katalogu pod literę „D” (por. łac. tytuł: *De rerum...*), lecz z drugiej strony świadczą z dużym prawdopodobieństwem o tym, że Szwedzi od czasów wspomnianego pierwszego katalogowania w XVIII wieku nie wiedzieli aż do końca wieku XX, kto jest autorem tego sporządzonego rękopisu.

Podobny tematycznie i treściowo rękopis, ale nie identyczny, lecz nieco zmodyfikowany, odkryto również w Bibliotece Brytyjskiej (sygnatura Sloane 2834 III A). O istnieniu londyńskiego rękopisu informował już w 1892 roku odkrywca, Ján Kvačala, w niemieckojęzycznej monografii pt. *Johann Amos Comenius, sein Leben und seine Schriften* oraz w 1957 roku Miriam Bohatcová *Soupis rukopisů Komenského*, a także w 1970 roku Dagmar Čapková AJAK 24 (1970: 63-72). Chodzi

⁹ Paniańskie nazwisko Popelková.

¹⁰ Ten pierwszy, odręcznie sporządzony katalog zawierał 6567 dzieł w 8000 tomach. Rękopis katalogu znajduje się w Bibliotece Królewskiej w Sztokholmie.

¹¹ W 1856 roku kapitan Carl Edvard Ekman kupił przedsiębiorstwo i nieruchomość Finspong. Ekman zatrudnił Bernarda Lundstedta z Biblioteki Królewskiej w Sztokholmie w celu sporządzenia systematycznego katalogu, który miał odpowiadać wymaganiom klasyfikacyjnym i ówczesnym tzw. zasadom bibliotecznym. Wydrukowany katalog Bernarda Lundstedta ukazał się w 1883 roku i zawierał 35000 tytułów. Katalog liczył 736 stron.

o przedmowę do pierwszej części *Pansoffii*, tzw. czes. *Všeobecné probuzení* (łac. *Excitatorium universale*) pol. *Pospolite przebudzenie*, tj. *Panegersię* (por. OP t. I, 1992: 66). Jak zaznacza Beneš (2000: 237), opierając się na twierdzeniu Karlsson, przedmiotowy rękopis finspingski mógł powstać najwcześniej, czyli w 1643 roku, natomiast londyński rękopis – zgodnie z poglądem Čapkovéj – datowany jest najpóźniej na lata 1647-1648. Mogłoby to wskazywać, że rękopis finspingski był rzeczywiście załącznikiem myśli pansoficznej, który w następnych pracach Komeńskiego był modyfikowany i stopniowo rozwijał się. Warto również zwrócić uwagę na fakt, że tytuł *Panegersia, to jest...* została dodana do tekstu później, tj. odnotowano to dopiero w H-66: *PANEGERSIA, hoc est...*, jednak w tekście pierwotnym wspomnianego rękopisu z Finspongu spotykamy się ze zdaniem: *Haec prima pars inscribitur Excitatorium universale*. Mamy do czynienia z sytuacją – jak zaznacza w przypisie wyjaśniającym nr 3 OP (1992: 66), że czes. *Všeobecné probuzení* – pol. *Powszechnie przebudzenie* – łac. *Excitatorium universale*, było pierwotnym tytułem *Panegersii*.

Blanka Karlsson podczas przeprowadzania szwedzkich kwerend bibliotecznych przypuszczała, że autorem tego dzieła może być słynny pedagog i filozof Jan Amos Komeński. W rękopisie *Europae Lumina* (pol. *Światłom Europy*), wraz z jej dedykacją, autor – później dopiero stwierdzono, że to był rzeczywiście Komeński – zwraca się do elit wyszczególnionych trzech regionów, tj. najmocniejszej trójcy północnych królestw w Europie, czyli do Wielkiej Brytanii, Szwecji i Polski. Chciałbym się w tym momencie zatrzymać na zaprezentowanej kolejności nazw własnych państw, szczególnie na leksemie „Polska”. W finspingskim rękopisie, sporządzonym pierwotnie w języku łacińskim, jak i w jego późniejszym czeskojęzycznym tłumaczeniu (FR 2000: 53 i 73) analizowana *Polska* została wymieniona na ostatnim, trzecim miejscu, ale w *Obecné poradě o nápravě věcí lidských* (OP t. III, 1992: 519) państwa wymieniane są w innej kolejności, tj. Polska, Szwecja i Wielka Brytania. Przekonujemy się, że w czeskojęzycznej *Obecné poradě* konceptualizowana *Polska* tym razem jest na pierwszym miejscu. Te różnice są ważne zwłaszcza w dziedzinie językoznawstwa, ponieważ przedmiotowe profilowanie¹² jest istotnym elementem tekstologii analizowanego dzieła. Kognitywiści sądzą podobnie. A jednak w różnych wersjach tego samego dzieła Jana Amosa Komeńskiego dostrzegamy nieścisłości, mające przeniesienie na szeroko pojęte kontrowersje wokół tekstów wybitnego siedemnastowiecznego myśliciela, propagatora nauki i człowieka pragnącego pokojowo rozwiązywać istniejące spory lub pojawiające się problemy. W przywoływanym dziele *Europae Lumina* zwraca się on do trzech wymienionych państw Północy Europy, przypominając ich odpowiedzialność za stan teraźniejszego i przyszłego wspólnego świata. Píše z wielką rozważą i proponuje, by właściwie naradzać się o ogólnej naprawie rzeczy ludzkich. Oznacza to,

¹² Zwróciłem uwagę na dwie podstawowe rozbieżności: odmienne profilowanie, czyli „nadawanie przedmiotowi określonego kształtu” jako jednej z podstawowych operacji mentalnych, dokonywanej przez umysł ludzki (wraz z jej wymiarami, np. perspektywą, schematyzacją, wyodrębnieniem figury pierwszoplanowej i drugoplanowej), w konsekwencji czego pokazały się różnice w obrazowaniu rzeczywistości. Procesy te, używając terminologii Ronalda Langackera (1987, 1995, 2003), zostały przedstawione jako: „umiejętności konstruowania sytuacji (sceny) na różne sposoby w celu ujęcia myśli”, w efekcie czego odkryły się znaczące dysproporcje tego samego utworu w procesie translacyjnym.

że powinniśmy się wszyscy starać o odnalezienie takiego sposobu, dzięki któremu z większą dozą powszechnego i publicznego zasięgu będziemy wspólnie działać i usilnie dążyć do wyznaczonego celu.

Żeby się jednak upewnić, czy Jan Amos Komeński jest faktycznie autorem tego rękopisu, poproszono znanego szwedzkiego grafologa i psychologa pisma Arilda Jägerskogha¹³, który w latach 1970-1990 miał największą pracownię grafolologiczną w Szwecji, by podjął się przeprowadzenia szczegółowej ekspertyzy grafolologicznej. Jägerskogh się zgodził, a jego ekspertyza dotyczyła analizy czterech¹⁴ porównawczych próbek¹⁵ pisma. Celem analizy było porównanie anonimowej próbki A1, czyli wzoru pisma pochodzącego z dzieła pod tytułem *Europae lumina, Viri docti, et pij, Salvete*, z udokumentowanym rękopisem J.A. Komeńskiego pochodzącym z okresu 1641-1645, określanym jako próbki B1-B3 (por. przypis 14).

Konkluzja szczegółowej ekspertyzy brzmiała: Nie ma wątpliwości, że między próbką A1 z jednej strony a próbkami B1, B2 i B3 z drugiej, jest najwyższy stopień zgodności¹⁶. Jan Amos Komeński jest zatem autorem niepodpisanego tekstu, czyli rękopisu finspøngskiego. Istnieją jednak w czeskiej komeńologii wątpliwości, czy dostarczone do analizy grafolologicznej próbki spełniały wymagania, by można stanowczo stwierdzić, że chodzi o autorstwo Jana Amosa Komeńskiego (por. opinie recenzyjne i reakcje, tzw. odpowiedzi korespondencyjne Karlsson i Beneša, patrz Beneš 2000: 236-239 i Karlsson 2001: 239-240).

W wydanej w 2000 roku książce pt. *Finspøngský rukopis Jana Amose Komenského s komentářem a poznámkami*¹⁷ Blanka Karlsson po raz pierwszy opublikowała kopię rękopisu oraz pełny tekst łaciński, jego czeski przekład wraz

¹³ Arild Jägerskogh jest ekspertem sądowym i znawcą w dziedzinie badania starych rękopisów. Jako grafolog współpracował np. z sądem karnym podczas śledztwa dotyczącego zamordowania szwedzkiego premiera Olofa Palmego oraz przy kręceniu dokumentu filmowego poświęconemu królowi Gustawowi III, gdzie opracowywał rękopisy króla.

¹⁴ Próbka A1 była wzorem anonimowym nr 1, tj. dotyczyła przedmiotowego tekstu bez podpisu, a ściślej mówiąc, z pozostawioną na końcu tekstu dużą literą C.

Próbka B1 była znanym wzorem nr 1, czyli dotyczyła zidentyfikowanego listu Jana Amosa Komeńskiego adresowanego do Louisa De Geera, który został sporządzony 16.09.1642 roku.

Próbka B2 była znanym wzorem nr 2, dotyczyła zidentyfikowanego listu Jana Amosa Komeńskiego adresowanego do Louisa De Geera, który został sporządzony w kwietniu 1645 roku.

Próbka B3 była również znanym wzorem nr 3, dotyczyła zidentyfikowanego listu Jana Amosa Komeńskiego adresowanego do Louisa De Geera, który został sporządzony w Londynie w 1641 roku.

¹⁵ W celu zapobieżenia uszkodzeniu dokumentów nałożono na pismo folie przezroczyste i opisano je numerami, które są wynikiem dokładnej analizy. Wykorzystano dwie różne metody ekspertyzy, by przebadane próbki (udostępnione do analizy wzory) były w sposób jak najbardziej dokładny i odzwierciedlały wszystkie szczegóły grafolologiczne – zarówno istniejące podobieństwa, jak i ewentualne różnice. Najpierw przedmiotowy materiał analizowany był przez wzajemne porównywanie, a później, dzięki metodzie analizy czynników w diagramie Wittlicha, określono podstawowe rysy osobowości pisarza. Przeprowadzono analizę komputerową, co umożliwiło dostrzeżenie powiązań, których nie sposób stwierdzić zmysłami.

¹⁶ Na podstawie analizy technicznej w tego rodzaju ekspertyzach grafolologicznych zazwyczaj prezentowany jest wynik końcowy w następującej, pięciostopniowej skali, informujący o:

- braku zgodności;
- częściowej zgodności;
- dobrej zgodności;
- bardzo dobrej zgodności;
- identyfikacji.

¹⁷ Dośł. pol.: Finspøngski rękopis Jana Amosa Komeńskiego z komentarzem i uwagami.

z komentarzem i uwagami, a także zaprezentowała przetłumaczone na język czeski wyniki przeprowadzonej ekspertyzy. Autorka uchwyciła różnice między znalezionym tekstem z Halle nad Soławą¹⁸, wydany w 1966 roku, a przetłumaczonym finspingskim rękopisem. O tym fakcie również wspomina w recenzji pracy doktorskiej (s. 1) PhDr. Vladimír Urbánek Ph.D., zaznaczając, że *Z hlediska geneze* Obecne porady *jistě stojí za povšimnutí, že prokazatelně první ucelenou částí, kterou Komenský sepsal, byla dedikativní předmluva Europae lumina, jejíž verzi poslal již v první polovině roku 1645 spolu s dedikací třem královstvím svému mecenáši Louisi de Geerovi* – [tłum. pol.: „Z punktu widzenia genezy dotyczącej dzieła *O powszechnej naprawie rzeczy ludzkiej*, warto podkreślić, że pierwszą jednolitą częścią, którą Komeński napisał, była przedmowa dedykacyjna *Europae lumina*. Wersję tę przesłał Komeński już w pierwszej połowie 1645 roku wraz z dedykacją Trzem Królestwom swojemu pracodawcy, Ludwikowi De Geerowi” (http://www.kfil.upol.cz/doc/pgs/jan_cizek/Posudek_Urbánek.pdf?lang=cz; dostęp 25.04.2017 r.).

Uważam, że książka *Finspingský rukopis Jana Amose Komenského s komentářem a poznámkami* niewątpliwie zasługuje na przekład na język polski. Poszerzy to w znacznym stopniu zakres badań komeniologicznych i przyczyni się do pogłębienia wiedzy na temat twórczości i działalności Jana Amosa Komeńskiego oraz pomoże nam niewątpliwie wyjaśnić pojawiające się nieścisłości, występujące różnorodności czy nurtujące kontrowersje bądź sprzeczności w jego dziełach. Przy sprzyjających okolicznościach, w przyszłym roku chciałbym wydać dla polskiego czytelnika właśnie taką monografię, nad którą już zacząłem pracować.

Bibliografia

- Beneš Jiří, *Finspingský rukopis Jana Amose Komenského*, [w:] *Studia Comeniana et historica* 2000, roč. 30, č. 63.
- Bohatcová Mirjam, *J.A. Komenský – soupis rukopisů*, zvl. seš. č. 7, Národní knihovna, Praha 1957.
- Comenii I.A.: *De rerum humanarum emendatione consultatio catholica ad genus humanum, ante alias vero ad eruditos, religiosos, potentes Europae*. Edd. J. Červenka, V.T. Miškovská-Kozáková cum operis sociis J. Brambora, D. Čapková-Votrubová, J. Hora, J. Kopecký, J. Kyrášek, J. Moravec. Praef. J. Váňa. Epilog. J. Patočka, t. 1: *Panegersiam, Panaugiam, Pansophiam continens*, t. 2: *Pampaediam, Panglottiam, Panorthosiam, Pannuthesiam necnon Lexicon reale pansophicum continens*, + append. Vyd. Academia, Praeae 1966 (Editio princeps).
- Čapková Dagmar, *A Manuscript Copy of the First Part of the Greatest Work by John Amos Comenius in the British Museum*, [w:] *Archiv pro bádání o životě a spisech J.A. Komenského*, roč. XXIV (1970).

¹⁸ Chodzi o tzw. hallskie dzieło, odnalezione w 1934 roku w sierocińcu przez Dmitrija Czyżewskiego.

- Čyževskij Dmitro, *Hallské rukopisy děl J.A. Komenského*, [w:] *Archiv pro bádání o životě a spisech J.A. Komenského*, roč. XV (1940).
- Karlssonová Blanka, *Jan Amos Komenský ve finspöngských sbírkách norrköpingské městské knihovny*, [w:] *Theologická revue*, roč. 64, č. 5/1993, náboženský dvouměsíčník Univerzity Karlovy, s. 68-74. Poprvé česky tiskem o nálezu Finspöngského rukopisu a dvou dalších kómenian bez udání autora.
- Karlssonová Blanka, *Nález rukopisu Europae lumina a kómenian v Norrköpingu*, [w:] *Světová literárněvědecká bohemistika. Úvahy a studie o české literatuře*. Vyd. Ústav pro českou literaturu AV ČR. Edice K, sv. 2, Praha 1996.
- Karlsson Blanka, *Finspöngský rukopis Jana Amose Komenského s komentářem a poznámkami*. Nakladatelství L. Marek, Brno 2000.
- Karlsson Blanka, *Odpověď na recenzi knihy Finspöngský rukopis Jana Amose Komenského* [w:] *Studia Comeniana et historica* 2001, roč. 31, č. 65-66.
- Komenský Jan Amos, *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. Nakladatelství Svoboda, Praha 1992.
- Kvačala Ján, *Johann Amos Comenius, sein Leben und seine Schriften*. Berlin-Leipzig-Wien, 1892.
- Langacker Ronald, *Foundations of Cognitive Grammar*, vol. I, Stanford 1987.
- Langacker Ronald, *Wykłady z gramatyki kognitywnej: Kazimierz nad Wisłą*, grudzień 1993, Lublin 1995.
- Langacker Ronald, *Model dynamiczny oparty na uzusie językowym*, [w:] E. Dąbrowska, W. Kubiński (red.), *Akwizycja języka w świetle językoznawstwa kognitywnego*, Kraków 2003.
- Pšenak Jozef, *Ján Kvačala, zakladateľ modernej kómeniológie*, [w:] *Pedagogika*, Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, t. XXIII, 2014.
- Urbánek Vladimír, [Oponentský posudek (s. 6) disertační práce Mgr. Jana Čížka] *Filosoficko-teologická koncepce člověka v emendačním díle Jana Amose Komenského*, Univerzita Palackého v Olomouci, 2014.
http://www.kfil.upol.cz/doc/pgs/jan_cizek/Posudek_Urbánek.pdf?lang=cz